

Plukovník Mgr. Ladislav Chaloupský, Ph.D.

Bojovat jako český král Vzájemné ovlivňování jazyků v kontextu společenských změn

Vojenské rozhledy, 2013, roč. 22 (54), č. 2, s. 202–218, ISSN 1210-3292

To Fight Like King John of Bohemia Mutual Influencing among Languages in the Context of Social Changes

Abstrakt:

Při zkouškách podle normy STANAG 6001 se u vyšších stupňů znalosti jazyka vyžaduje znalost reálií testovaného jazyka. Bez kulturních znalostí, které jsou základem porozumění v každodenním životě, dochází při komunikaci k nedorozumění. Zatímco některé anglicismy v češtině již zdomácněly (revolver, torpédo, tank, tanker, tramvaj, džem, sejf atd.), jiné teprve prochází tzv. procesem počešťování. V oblasti přejímek respektive výpůjček vždy sehrávalo velkou úlohu tzv. vojenské společenství. Následující příspěvek proto zkoumá některé, původem české nebo češtinou ovlivněné, vojenské, ale i nevojenské termíny, které se v angličtině používají anebo užívaly.

Abstract:

The higher levels of STANAG 6001 examinations assume the knowledge of English life and institutions, i.e. the country of tested language. Without knowing cultural context, complementary to everyday life, some misunderstandings might come into existence. Some English words have become established in Czech (revolver, tank, tanker, tram, jam, safe), whereas others are still being adapted. A particular role in this process is ascribed to military community. The following text makes therefore some enquiries into English words of Czech origins or with Czech background, both military and civil ones, in the past or still in use.

Klíčová slova:

STANAG 6001, vojenská terminologie, reálie, vojenské společenství, revolver, pistole, tábor, výpůjčky a přejímky.

Key words:

STANAG 6001, military terminology, life and institutions, military community, revolver, pistol, camp, borrowings and takeovers.

Krásná, čistá, svatá řeč mateřská. Záhřevná jak samo slunce a jako jaro i léto plodná a živná.

Jan Neruda

„Čeština jako živý jazyk je nástroj verbální komunikace (jazykového dorozumívání) příslušníků českého národního společenství, popř. i dalších lidí, kteří ji ovládají.“ (Čechová a kol., 1996.) Tento nástroj verbální komunikace v sobě zahrnuje obsáhlou slovní, lexikální, zásobu, která je v neustálém pohybu. Bez kulturních znalostí, které jsou základem porozumění v každodenním životě, dochází při komunikaci k nedorozumění. V rodném jazyce si rozsah vědomostí neuvědomujeme, protože jsme je získávali postupně, studiem a četbou. V jazyce, který se učíme, nemůžeme získat vyšší stupeň znalostí, než takový, jaký máme v rodném jazyce. Jinými slovy, znalost mateřského jazyka a kultury přímo koresponduje s úrovní, jakou můžeme dosáhnout při studiu cizích jazyků.

V průběhu tohoto pohybu některá slova zastarávají a zanikají, jiná mění svůj původní význam a další vznikají anebo se přejímají z jiných jazyků. To přímo souvisí s rozvojem společnosti a její kultury, s rozvojem technologií, politiky a vojenství. Jinými slovy můžeme konstatovat, že takovýto lexikální pohyb je odrazem společenského vývoje.

Pokud nahlédneme do oblasti vojenství, zjistíme, že slova jako například sudlice, samostříl, kuše, tulich, palcát, řemdih, halapartna, cep, verbíř, švališér, arkebuzír, lancknecht, mušketyr, dráb, dragoun, hulán, kyrysar, platněř, tambor atd., [1] která byla frekventovaná ve středověku či v době o trochu pozdější, zanikl právě ve spojitosti s výše uvedeným rozvojem nových technologií a s vývojem ve společenských vztazích. Další v souvislosti s tímto vývojem zastarala a byla nahrazena synonymickými výrazy (regiment > pluk).

Některé lexikální jednotky změnilы v průběhu historického vývoje sémantický význam a jejich původní význam mohou dešifrovat osoby, které se zabývají etymologií. Například původně bodná zbraň pikle se zachovala v pozměněné podobě jako součást frazeologismu kout pikle a prvotní význam názvu této zbraně zanikl.

Jiným, doslova školním příkladem sémantické změny je slovo kluk, které původně označovalo opeřený šíp. Ale již v době staročeské se začalo používat sousloví „ty kluku nepeřený“, jako hanlivé označení lenocha, nebo člověka, který se k ničemu nehodí. Zde je zřejmá konotace toho, že šíp, který je bez stabilizačních křídélek (peří) na konci dřívku, letí bezcílně, a je vlastně k ničemu. V pozdější době z této fráze odpadlo adjektivum nepeřený a zůstala pouze lexikální jednotka kluk, jejíž hanlivý význam postupně slábnul, a tak dnešní kluk je pouze familiárnější označení chlapce.

Nová slova, neologismy, která si jazyk pro potřeby komunikace vytváří, mohou vznikat několika způsoby. Buď vznikají morfologicky, tj. derivací, kompozicí a abreviací, nebo syntakticky (tvořením víceslovných pojmenování např. sametová revoluce), anebo sémanticky. To znamená metaforickým a metonomickým přenášením významů, zpřesňováním těchto významů, přejímáním slov z jiných vrstev stejného jazyka, například ze starších vývojových stadií, nebo přejímáním z cizích jazyků.

„Přejímání je důsledkem kontaktů jazyků a jejich vzájemné ekonomické, politické a kulturní situace, důsledkem poznávání cizích skutečností a potřeby pojmenovat je. Mezi přejatými slovy převládají substantiva. Cizí vlivy se projevují především na úseku terminologie, dnes zvláště výrobní, technické, obchodní, ale i sportovní a hudební. Cizí

slova se objevují také v překladech, a protože jsou většinou příznaková a charakterizují jisté prostředí, stávají se i prostředkem synonymického odstiňování a diferenciací.“ (Filipec, Čermák, 1985.)

Přejímání (výpůjčky) z cizích jazyků do češtiny

Neumí česky? My ho to naučíme! Máte problémy s implementací češtiny na Vašem osobním počítači a tiskárně? Umožníme Vám to rezidentními ovladači i technickými úpravami zobrazovacích adaptérů.

Ivana Bozděchová, Vliv angličtiny na češtinu

„Vliv cizích jazyků na češtinu je jev závažný nejen z hlediska dnešní komunikace, ale především z hlediska perspektivy češtiny jako národního jazyka. Jak mluvčí češtiny zvládají tento vliv? Jsou na něj dostatečně připraveni? Zdá se, že nikoliv (snaží se to dohonit, a tak se od počátku 90. let téměř každý učí nějaký jazyk, hlavně angličtinu). Snad i proto mnohdy dochází k ukvapenému napodobování cizích vzorů a k užívání cizích výrazů, především anglických nebo přes angličtinu přejatých bez přesnějších znalostí jejich významu, pravopisu, výslovnosti.“ (Bozděchová, 1997.) Bozděchová fundovaně a pregnantně popisuje současné enormní působení cizích jazyků na češtinu. Tento vliv byl i v minulosti, ale v menší míře.

V průběhu svého vývoje přejala čeština z různých jazyků množství slov, u kterých si už ani neuvědomujeme jejich cizí původ a ani jejich původní význam. Slovo *decimovat* se dnes používá ve významu něco zničit, nebo zahubit. Původní význam, který dnes již nevnímáme, znamenal v antickém světě kolektivní trest popravou každého desátého vojáka za zradu, vzpouru nebo zbabělost.

Některá slova v češtině jsou přejatá ze slovanských jazyků (*chrabý, vojín, vzduch, kosmonaut, prověrka, politruk, sumka, palpost, samochodný, věda, vzor, výraz, úvaha, četa, četník*), další z germánských jazyků (*rytíř, oficír, soldát, lajtnant, flinta, ešus, hejtman, policajt*), jiná z románských jazyků (*generál, armáda, regiment, bambitka*), některá z latiny, případně z řečtiny (*akademie, autor, tabule, děkan, nemesis, teleskop, periskop*) a samozřejmě i jazyků dalších, například z arabštiny (*admirál, algebra, alkohol, cifra (číslice, šifrovat)* atd. [2])

Z germánských jazyků na češtinu nejvíce a dlouhodobě působí němčina a angličtina. Zatímco vliv němčiny se snížil, vliv angličtiny neustále roste a obzvláště po roce 1989. Příklady můžeme najít doslova na každém kroku. Z vojenského prostředí lze například uvést *kazetovou bombu, checkpoint, inkompatibilitu, hi-tech, ekoteroristu* a další. Už v šedesátých letech se u školních jednotek našeho letectva používaly běžně výrazy, jako jsou *kokpit, briefing/brífink/debrífink*. [3]

Zatímco některé anglicismy v češtině již zdomácněla (*revolver, torpédo, tank*, [4] *tanker, tramvaj, džem, sejf* ap.), jiné teprve prochází tzv. procesem *počešťování*. To znamená, že doposud není ustálená jejich forma (pravopis a výslovnost). V některých případech není ještě ustálen ani jejich obsah.

V oblasti přejímek (výpůjček) vždy sehrávalo velkou úlohu tzv. vojenské společenství. „Vojenské řečové společenství musíme brát vážně, neboť armády byly v raně novověké době mnohojazyčné, velmi mobilní, a také během této doby počet vojáků prudce narůstal. Na rozdíl od sociálních dějin vojenství, které jsou studovány

podrobně a nahlíženy z různých úhlů, vojenský jazyk dosud unikal pozornosti historiků raně novověké Evropy, a dokonce i pozornosti lingvistů. Především je třeba připomenout, že raně novověké armády byly často mezinárodní. Například ve španělském vojsku v Nizozemí bychom našli Angličany, Iry, Němce a Italy. Vojenský jazyk se odsud patrně dál šířil ‘vojenskými koridory’ flandereské armády, včetně proslulé ‘španělské cesty’ spojující Milán a Brusel. V době, kdy vojáci nocovali spíše v domácnostech civilistů než v kasárnách, se vojenské výrazy jistě šířily i mezi ostatní populaci, ať už to byly názvy hodností, od kaprála po polního maršála, technické výrazy, například názvy zbraní jako arkebuza nebo bajonet, a také neoficiální, slangové výrazy – ‘spížování’, ‘plundrování’ nebo ‘dezertér’.“ (Burke, 2011.)

„Z oblasti vojenství přišlo např. slovo kumpán, které se k nám dostalo přes staroněmecké kumpan, jež pochází ze středověkého latinského tvaru companionem s významem ‘kdo se s někým dělí o chléb’ (latinsky cum panem); dnes se užívá ve významu ‘kamarád’, ‘přítel’. Slovo kamarád, které jsme právě použili, pochází rovněž z vojenského jazyka, tentokrát španělského, kde camarada znamená ‘společníci z pokoje’.“ (Černý, Holeš, 2004.)

Maršál [5] je další příklad slova z vojenského prostředí, které bylo přejato z němčiny. Pochází ze starogermánského slova marschalk a původně se jím označoval podkoní, tedy osoba, která se starala o koně. Vzhledem k důležitosti koní ve středověkých armádách se postupně význam této osoby zvyšoval a název začal postupně označovat správce královských stájí a nakonec se toto slovo začalo používat ve významu vojenské hodnosti.

Výraz **mentor**, který původně souvisel s vojenstvím jenom velmi vzdáleně, jsme přejali z řečtiny. Tento termín se ale v poslední době stal módním ve vojenské angličtině a postupně i v češtině. Příslušníci AČR, kteří se účastní zahraničních misí, se tímto výrazem mohou setkávat při svém působení v Iráku, v Afghánistánu, ale i v evropských strukturách NATO, jak je mimo jiné vidět například v názvu poradního a výcvikového týmu OMLT (OMLT - Operational Mentoring and Liaison Team).

Mentor byl přítel ithackého krále Odyssea a byl také vychovatelem jeho syna Télemacha. Zamarovský (1982) o něm píše: „Když Odysseus odjížděl do trojské války, svěřil mu výchovu mladého Télemacha. Mentor plnil svůj úkol zodpovědně a s úspěchem. Byl moudrý a rozvážný, vždy dbal Odysseových i Télemachových zájmů a Télemachos ho poslouchal jako otce. Získal si u něho takovou vážnost a důvěru, že když bohyně Athéna chtěla Télemachovi něco poradit, brala na sebe Mentorovu podobu.“ Zamarovský dále pokračuje: „Mentorovo jméno dodnes žije: označuje se jím poučovatel, karatel, mravokárce – ovšem v ironickém nebo hanlivém smyslu, jaký Mentorovi u Homéra nikdy nepříslušel.“ Tato negativní konotace je obdobně vyjádřena i v osmidílném slovníku spisovného jazyka českého kde je substantivum mentor definováno jako poučovatel, karatel nebo mravokárce. Jako verbum, mentorování, je definováno následovně: poučovat, kárat, mistrovat, napomínat. V angličtině má ale mentor pouze konotaci pozitivní. Vyjadřuje zde zkušeného a moudrého rádce, případně instruktora. Negativní konotaci na rozdíl od češtiny a některých dalších jazyků nemá. A právě proto by se jeho aktivní, ale i pasivní používání měla v cizích jazycích věnovat pozornost tak, aby nevznikala zbytečná nedorozumění.

Vliv češtiny na cizí jazyky

Jazyk je jediný nástroj, který se stálým užíváním ostří.

Washington Irving

Stejně tak jako na slovní zásobu češtiny neustále působí jazyky okolní i vzdálené, tak také český jazyk v průběhu svého vývoje obohatil a stále obohacuje ostatní jazyky. Některá slova zůstala u našich sousedů, další obohatila jazyky vzdálenější, z jiných se postupně stala slova mezinárodní, internacionalismy.

Díky úspěchům české vědy a výzkumu, díky českým osobnostem na poli literárním, obohatila čeština mezinárodní společenství o množství slov, převážně eponym. V poslední době například na vtm.zive.cz uveřejnil Kubala (2012) článek *Česká jména ve vesmíru: Sluneční soustava je plná českých jmen*. [6] Od Smetany na Merkuru, přes Bečváře na Měsíci, až po Cheb na Marsu. Jsou tam eponyma jako Mendel, Purkyně, Heyrovský a mnoho dalších.

Vliv češtiny na okolní jazyky je ale již zaznamenán ve středověku. Například Pavel Eisner (1946) píše „Durdí se starý Seifried Helbling (13. století), jak značně proniká čeština mezi rytířstvo země rakouské; praví, že unser friunde gruezen ‚tobroytra‘ des morgens. A byl to muž dosti tušivý, neboť i do vídenštiny novověké přešlo leckteré české slovo. Jiná přešla i do němčiny spisovné, tak např. die Peitsche (bič), das Petschaft (pečeť), die Haubitze (houfnice), der Hallunke (holomek). Zas jiná přešla do německých nářečí: tak např. die Plautze (plíce), die Kretscham (krčma), die Mauke (mouka), der Kasch (kaše), die Povidl (povidla, dokonce jako německý plurál, tedy se zachováním české pomnožnosti). Stejně jako Buchten a jejich zdobnělina Buchteln a Wuchteln, Liwanzen aj.“

Největší vliv češtiny na ostatní jazyky byl v době husitské a pohusitské. Čeština se šířila ve funkci spisovného jazyka v oblasti administrativní ze Slezska do Polska (např. pan, obec, praca, straž), a jeho prostřednictvím se tento vliv dostal na Litvu, Bílou Rus, Ukrajinu a do severního Moldavska (Bukovina). V těchto oblastech se čeština dostávala na úroveň diplomatických jazyků. Kromě toho se češtiny užívalo jako kulturního a diplomatického jazyka ve slovenských oblastech tehdejších Uher. Slovní zásoba vojenská a náboženská měla vliv na většinu evropských jazyků. Ze slov pistole a s trochou nadsázky i ze slova houfnice a Tábor se staly internacionalismy. Hákovnice byla kalkována do němčiny, polštiny, francouzštiny a rumunštiny. Tarasnice byla rovněž kalkována němčiny a dalších jazyků.

Po bitvě na Bílé hoře v roce 1620 se však tento vliv češtiny na ostatní jazyky výrazně omezil. Teprve s nástupem národního obrození dochází opět k přejímání některých slov do jiných jazyků. Nejdříve pouze sporadicky, později je výskyt přejímek vyšší a to převážně na okolní jazyky. Pavel Eisner (1946) uvádí: „Nejvydatnějším prameništěm bohemismů byla pro sudetskou němčinu za první republiky československá armáda, v níž s českými vojíny sloužili také Němci. Ze slyšených technických termínů vojenského života vznikaly pak neméně četné bohemismy. Mnohé z nich byly pravou jazykovou pochoutkou. Tak např. esšálek. Je to slovo, které si za Rakouska-Uherska utvořil český voják z německého die Esschale. Slovo žilo pak mezi českými vojáky i v československé armádě, a tam je slyšeli i němečtí branci. Převzali je, zachovali mu rod, a pračeskou koncovku, jen mu, jak se v němčině sluší a patří, přidali člen a říkali der Esschalek.“

Z Československé vlastivědy III 363 (Fr. Oberpfalcer) si uvedme dvě rozkošné věty. „Německý desátník v čsl. armádě poučuje nováčka: Aus den Slammíkem darf das Stroh nicht herauschaun, sonst kriegst du Domácín (domácí vězení). – Hlídká německých vojáků hlásí na cvičení: Die feindlichen Pechota – variče glänzen vom pšední voj, der kommt am waldokraj.“ (Eisner, 1946)

Vliv češtiny na angličtinu

Tak, jak bylo výše uvedeno, čeština se podílí na obohacování nejenom sousedních jazyků, ale také jazyků geograficky vzdálenějších. Jedním z těchto vzdálenějších jazyků je angličtina. České výrazy se do anglického jazyka přejímají buď přímo, nebo prostřednictvím dalších jazyků.

Slova, která pronikají do anglického jazyka přímo, vznikají kontaktem Čechů s anglickým prostředím. Takový kontakt byl v minulosti způsoben emigračními vlnami, a to převážně do Spojených států.

Tyto vlny byly spojeny s neutěšenými domácími poměry převážně koncem 19. a počátkem 20. století, se změnou politického systému v Československu po druhé světové válce a později s politickými poměry po obsazení Československa v roce 1968.

Tradice, které přistěhovalci udržují, mají na popularizaci českého lexika nezanedbatelný vliv. Ve Spojených státech najdeme mnoho měst, která nesou česká jména. V například Texasu najdeme Prahu a na Floridě najdeme pro změnu Masaryktown. V roce 1987 bylo městečko Wilber v Nebrasce oficiálně prohlášeno prezidentem Ronaldem Reaganem jako hlavní české město v USA. Každoročně se zde pořádají české festivaly propagující českou kulturu.

Texaskému městečku West [7] se s trochou nadsázky říká, že je hlavní město koláčů v Texasu (the kolache capital of Texas). V texaském San Antoniu je zase v muzeu kulturního dědictví také trvalá expozice dokládající folklorní zvyky a tradice českých přistěhovalců.

Kromě mnoha dalších podobných festivalů a muzeí Češi a Slováci žijící ve Spojených státech vydávají po celé generace časopisy, které udržují v těchto komunitách znalost rodné řeči, napomáhají udržovat tradic předků, ale mají také určitý jazykový vliv na superstrát, tj. angličtinu. Jedná se například o časopisy Našinec, vydávaný v Gran-

ger v Texasu, Rolník, Národní Noviny, Slovan, Slavie a mnoho dalších.

Můžeme konstatovat, že vliv české populace na anglický jazyk byl tak velký, že se česká slova, která byla ve Spojených státech koncem 19. a počátkem 20. století používána, objevila také v obsáhlém díle o americkém jazyce (Mencken, 1937) s poznámkou, že většina těchto slov měla v angličtině krátkou životnost. Jedno z prvních



slov, které se objevilo ve slovníku Webster's New International Dictionary je slovo kolach/koláč: variety of kuchen made esp. by Bohemians. [8] Mezi další, místně používaná slova, patří: rohlík (a roll brushed with egg-yolk, salted, and sometimes sprinkled with caraway or poppy seeds), povidla (a prune marmalade), buchta (a coffee-cake), počkej (wait, hold on), sokol (literally, a falcon, but used to designate an athletic association), na zdar (good luck), a to soč (from verb *sočiti*, meaning to scold or grumble). V New Yorku se používalo slovo *pantáta* k označení zkorumpovaného policejního kapitána (literally, Mr. Father, and signifying a father-in-law).

Prozkoumejme některé, původem české, nebo češtinou ovlivněné, vojenské, ale i nevojenské termíny, které se v angličtině používají anebo které se v angličtině udržely delší období.

I once heard a second-generation university man use the sentence, "He will not live over it," meaning "He will not get over it." The Swedish is *Det kommer han inte att överleva*.

In the same way Czech words have got into American and Czech idioms have influenced usage in the regions wherein Bohemian immigrants are numerous. One of the former is listed in "Webster's New International Dictionary" (1934). It is *kolach*, and it is defined as "variety of kuchen made esp. by Bohemians." Why the German word *kuchen* is used in this definition I don't know. *Kolach* is the Czech *koláč*, with its accent lost in the melting-pot. Other Czech loan-words and phrases that are in local use are *rohlík* (a roll brushed with egg-yolk, salted, and sometimes sprinkled with caraway or poppy seeds), *povidla* (a prune marmalade), *buchta* (a coffee-cake), *počkej* (wait, hold on), *sokol* (literally, a falcon, but used to designate an athletic association), *na zdar* (good luck), and *to soč* (from the verb *sočiti*, meaning to scold or grumble). Another is *pantáta* (literally, Mr. Father, and signifying a father-in-law). This last was apparently in use in New York at the time of the Lexow investigation to designate a corrupt police-captain, but it has gone out.¹ In Bristol county, Massachusetts, where there are many Portuguese immigrants, a number of Portuguese loan-words are encountered, e.g., *cabeca* (head), *lingreese* (Port. *linguica*, a sausage), and *jiek* or *jickie* (Englishman).² If *cuspidor* is actually an Americanism, which seems probable, then it most likely came from the Portuguese verb *cuspir* (to spit). The Oxford Dictionary's first example of its use (spelled *cuspadore*) is taken from Forrest's "Voyage to New Guinea," dated 1779, but after that there is no quotation until 1871, at which time an Englishman named Heath took out a patent for "an improvement in *cuspidores*." The word seems to have been in general use in the United States before 1870.³ In New York City the high density of Eastern Jews in the population has made almost every New Yorker familiar with a long list of Yiddish words, e.g., *kosher*, *shadchan*, *matzoth*, *mazuma*,⁴ *yom kippur*, *mesbuggab* and

¹ See Czech Influence Upon the American Vocabulary, by Monsignor J. B. Dudek, *Czecho-Slovak Student Life* (Lisle, Ill.), June, 1928.
² I am indebted here to Mr. Charles J. Lovell. The prevalence of Dutch loan-words in the Hudson river region has been remarked in Chap-

ter III, Section 1, and of Spanish loan-words in the Southwest in Chapter IV, Section 3.

³ I am indebted here to Mr. Arthur R. Goelbo.

⁴ According to H. Heshin (*American Speech*, May, 1926, p. 456) *mazuma* is derived from a Chal-

Přejímky vojenských a s nimi spojených termínů do angličtiny

Kniha je nejmocnější zbraní národa. Národ, který si váží knih, váží si zároveň své duchovní nezávislosti a neztratí ji, dokud bude mít svou literaturu.

Karel Čapek

Pokud se podíváme do historie, a zaměříme se na vojenské výrazy, zjistíme, že jeden z prvních případů, kdy čeština, respektive udatnost českého krále, měla vliv na angličtinu, byl vznik rčení „To fight like King John of Bohemia“. Tato fráze se začala v Anglii používat již ve středověku ve spojení se jménem Jan Lucemburský (10. srpen 1296 až 26. srpen 1346), který byl známý také pod přívískem Slepý. [9] Tato fráze původně znamenala „bojovat slepý“, ale později získala konotaci „bojovat odvážně, riskantně, slepě“.

Pokud budeme dále procházet historií, zjistíme, že velký podíl na pronikání vojenské terminologie českého původu do angličtiny a samozřejmě i do jiných jazyků měla doba husitská. Byly to úspěchy utrakvistů a jejich, v té době moderní taktika, kterou husitští hejtmané vypracovali a zavedli. To vedlo k rozšíření některých vojenských

a válečných termínů. Z tohoto období byla do angličtiny buď přejata, nebo kalkována slova jako jsou defenestrace, píšťala (pistole), houfnice, vozová hradba a tábor. U některých, například tarasnice a hákovnice, se ověřuje jejich skutečná etymologie a jejich případný vliv na další jazyky.

Výraz **defenestrace (defenestration)**, které se používá ve významu vyhodit z okna, neobsahuje sice prvky českého jazyka, ale asi by nevzniklo, kdyby v historii českého národa nedošlo k několika signifikantním událostem, které se o jeho vznik zapřičinily. Toto slovo je vytvořeno z latinské předložky *de* (ve významu *z*, *pryč*) a *fenestra* (okno) a je doloženo v anglických textech už v roce 1620. Při tzv. první pražské defenestraci (30. 7. 1419) byly z oken Novoměstské radnice vyhozeni konšelé a touto událostí se označuje počátek husitských válek. Při druhé pražské defenestraci (24. 9. 1483) byl z okna Staroměstské radnice vyhozen purkmistr a utrakvisté [10] se chopili moci ve třech pražských městech. A při třetí pražské defenestraci (23. 5. 1618) byli z oken Pražského hradu, tzv. Ludvíkova křídla, vyhozeni dva místodržící císaře a jejich písař. Touto událostí se označuje začátek třicetileté války v Evropě.

Píšťala (pistol) byla střelná zbraň, která připomínala tvarem pastýřskou píšťalu. Už ve dvacátých letech 15. století je ve slezských pramenech doloženo znění *pischezalen*, pak na německém území podoba *pischol* a *pettstole*. Okolo roku 1540 je doložen název ve francouzštině, kde dochází k hláskové změně na podobu *pistole*. Později se tento název zbraně začal psát s koncovým *t* na konci > *pistolet*. *Pistole* byl totiž také název pro zlatou minci a vzhledem ke stejnému pravopisu a výslovnosti, docházelo k nedorozumění. Z francouzštiny se tato podoba dostává do angličtiny v podobě *pistol* a v období třicetileté války se slovo *pistole* vrací zpět do Čech (jedná se o tzv. zpětné přejetí).

Další střelná zbraň z tohoto období byla **houfnice (howitzer)**, která vrhala „houf“ střel najednou. [11] V 15. století se tento název dostává do němčiny v podobě *hauffenitz*. Podoba slova se postupně mění na *haubitze*. Do angličtiny se termín *houfnice* dostal prostřednictvím holandské podoby *houwitser*.

Vozová hradba (the Wagenburg) je další termín z období husitských válek, který byl kalkován [12] přes němčinu do angličtiny. Vozová hradba byla pro husity důležitá vojenská formace, kterou později zavedení mobilního dělostřelectva učinilo zastaralou a analogicky zastaral i tento termín. I dnes se však stále objevuje v anglické odborné a historické literatuře.

Ve stejném období se začalo v angličtině používat slovo **tábor (tabor)**. Tábor, původně jméno biblické hory Thabor u Nazaretu v Palestině, je dnes město na jižním okraji Středočeské vrchoviny. Na místě dnešního Tábora stála původně osada Hradiště, založená v druhé polovině 13. století králem Přemyslem Otakarem. Po jejím vypálení v roce 1277 byla osada obnovena až ve 14. století a pojmenována Hradiště Ústské (podle příslušnosti k Sezimovu Ústí). Husitští kněží pojmenovali r. 1419 zprvu horu a pak osadu Hradiště hory Tábor. Později zůstal jenom název Tábor. Z osady vzniklo roku 1420 město a už v roce 1437 bylo povýšeno na královské město. Tento název se v té době používal také jako husitské vojenské ležení.

Slovo *tábor*, které se dnes ještě v češtině používá ve významu dočasného ubytování vojska, nebo dočasného hromadného ubytování v přírodě (ve stanech, srubech, apod.) bylo přejato do němčiny (doloženo 1486), angličtiny (doloženo 1877 v *Daily News*), maďarštiny, srbochorvatštiny a rumunštiny ve významu „vojenské ležení, opevnění. V dnešní době je však používání tohoto slova v angličtině zastaralé. Přejímání

vojenských termínů do angličtiny slábné s koncem husitských válek a další obohacování angličtiny vojenským lexikem je již sporadické.

Z doby Albrechta z Valdštejna pochází vojenský signál **čepobití**, [13] v dnešní době večerka, v britské variantě angličtiny tattoo). Výraz byl do angličtiny kalkován přes němčinu a holandštinu. Tento signál se vydával zpravidla trubkou a oznamoval počátek nočního klidu. Jak už sám název napovídá, jedná se o zatloukání (bití), čepu do sudu. V praxi to původně znamenalo konec večerní zábavy a pití. Později byl tento signál povellem k večerní přehlídce, nebo pochodu. V druhé polovině dvacátého století vlastní činnost spojená s pochodem postupně ustává a zůstává pouze signál večerka, která se vyhlašuje trubkou nebo hlasem a píšťalkou

Původní slovanské slovo čep přechází do germánských jazyků jako tapp, nebo tap a analogicky má slovo čepobití v němčině podoby zapfenstreich, v dolní němčině tappenstag, v dánštině tappenstreg a v holandštině taptoe. Lze se tedy domnívat, že čepobití přešlo kalkováním z češtiny do němčiny, dále do holandštiny a jejím prostřednictvím počátkem 17. století do angličtiny. Zde bylo původně přejato v podobě jako tapp-too a dalším vývojem se měnilo na taptow, taptoo, až se ustálila dnešní podoba tattoo. [14] Ve vojenské angličtině se objevuje první písemná zmínka v roce 1644: „After the hour of nyne of the clock at night, after the taptoo hath beaten, untill the Revelly hath beaten the next morninge.“ (OUP, 2004)

Další slovo vytvořené v jazyce českém, které je spojeno s armádou a které se rozšířilo v anglofonním světě, je název pomocné vědy historické, která se zabývá studiem řádů a vyznamenání za vojenskou službu. Jedná se o slovo **faleristika** (phaleristics/faleristics). Použil je poprvé štábní kapitán Oldřich Pilz (1900-1945) jako odborný termín po první světové válce. O jeho rozšíření do světových jazyků se svými odbornými publikacemi z této oblasti přičinil pan Václav August Měříčka (1916-2001). Slovo je odvozeno ze starořeckého slova phalera, které označovalo kovové ozdoby na přilbách válečníků. Římané toto slovo převzali pro označení vojenských vyznamenání.

Na rozdíl od předcházejícího výrazu, který je spíše omezen na odbornou veřejnost, slovo robot zná snad každý člověk na tomto světě. **Robot**, název pro umělého člověka, který použil Karel Čapek (1890-1938) ve svém dramatu RUR (Rossum's Universal Robots) postupně přešel do všech jazyků a do angličtiny se dostává prostřednictvím němčiny. První zmínky v anglických textech pochází již z roku 1923. Robot pak postupně vytlačuje anglické slovo automaton, které se ještě dnes objevuje v americké variantě angličtiny. Termín je inspirován slovanským výrazem robota. [15] Za feudalismu nevolnická, poddanská práce. Základ slova rob nacházíme také ve slovech označujících lidské bytosti, rab je otrok, robě dítě, roba žena nebo dívka. A to se také hodilo, protože robot měl připomínat lidskou bytost, vypadat jako člověk, být mechanickým člověkem vykonávajícím úkoly.

Hra RUR byla napsána v roce 1920, premiéru měla v roce 1921. „Tato Čapkova známá hra o Robotech – slovo, které pro svého bratra vymyslel Josef Čapek, [16] se původně psalo s velkým písmenem na začátku – kteří se vzbouřili proti svým lidským pánům, je dodnes svým způsobem pro nás velkou záhadou. Záhadou umělecké geniality a předvídavosti. Když se nad ní totiž zamyslíme, při nejlepší vůli nemůžeme pochopit, jak dva roky po konci první světové války, kdy možnost vytvoření umělé inteligence ještě nikoho nenapadla ani ve snu, mohl Karel Čapek přijít na námět hry, který se vymykal všemu, co tehdy bylo nejen v naší, ale i ve světové literatuře. Tohle nebylo totiž jen domýšlení více či méně pravděpodobného vývoje techniky, jaké známe

z románů J. Verna, ani utopické konstruování představ, jakým se vyznačuje dílo tehdy nejuznávanějšího anglického autora vědecké fantastiky H. G. Wellse. RUR bylo drama vize budoucnosti, a kdybychom se podívali po světové science fiction až po dnešek, zjistili bychom, že tuto vizi od Čapka v různých obměnách přejímaly desítky, možná stovky autorů.“ (Chaloupka, 2005.)

Spisovatel Isaac Asimov se v povídce „Hra na honěnou“ (Runaround) inspiroval slovem robot a zavedl termín *robotika* (robotics), což je dnes věda o robotech, jejich designu, výrobě a aplikacích. V dalších vědecko-fantastických povídkách a románech rozšířil tento význam v tzv. zákonech robotiky také na pravidla chování robotů. Plodnou literární činností se Asimov přičinil o rozšíření tohoto termínu, který později převzala i armáda USA a zavedla do praxe poměrně důležitý termín, který má vlastně své české kořeny, **military robotics**. [17] S postupným rozvojem vědy, zvláště v oblasti vojensství, se i v češtině začínají používat termíny odvozené od slova robot jako například robotické vozidlo, robopták a další.

Se zavedením internetu a jeho mezinárodním rozšířením začaly vznikat různé internetové hrozby. Také zde našlo slovo robot, spolu s dalšími modifikacemi a odvozeninami, své uplatnění. Nejdříve vznikl termín internetový robot, který se postupně zkrátil na slovo bot. S rozvojem dalších kybernetických útoků se bot rozšířil na poněkud negativní název **botnet**. Tento název označuje síť počítačů, které jsou infikovány a tato síť se pak dále podílí na různých typech cyber útoků nebo v lepším případě pouze rozesílá spamy. Vznikají další neologismy jako například IRC bot, spambot, chatterbot, HerculeBot, KamikazeBot, FocBot, IdiomaBot, SoulBot a v neposlední řadě také botnet Chuck Norris. [18]

Další vojenská činnost, ve které částice bot našla uplatnění je produkce malých robotků, kterým se začalo říkat **bugbots**. Využívají se k různým vojenským činnostem. Jejich velikost a tvar se liší v závislosti na účelu jejich využití. Tito bugbots představují nejenom účinnou pomoc při vedení vojenských operací, ale také velkou hrozbu ve službách teroristických organizací.

U posledně jmenovaných výrazů se ze slova robot zachovává pouze část tohoto českého slova a to *bot*.

Následující dva výrazy nepatří sice přímo mezi vojenské přejímky, ale přesto jsou svým způsobem spjaty s válečnou činností, v angličtině se s nimi můžeme setkat, a proto je vhodné je chronologicky do této části zařadit.

Jméno **Lidice** je spojeno s druhou světovou válkou. Tento název se natrvalo zapsal do análů této války. K uctění památky Lidic, které byly nacisty 10. června 1942 vyhlazeny, vznikl krátce po této tragické události ve Spojených státech výbor s názvem „Lidice žijí“. Tento výbor přesvědčil 31 měst a míst ze Spojených národů, aby se na uctění památky přejmenovaly a přijaly název Lidice. Jako první, už 12. července 1942, přijalo tento název místo Stern Park Garden u Joliet v Illinois (později město Lidice). Jako druhé se 30. srpna 1942 přejmenovalo na Lidice San Geronimo v Mexiku a další následovala. Později bylo na památku Lidic přejmenováno také mnoho dalších měst po celém světě, a tak tato vzpomínka žije nejenom u nás, ale vzhledem k výpůjčce tohoto názvu, také v mnoha dalších státech.

Druhý výraz, **Maxwellian**, je adjektivum, které na základě kontextu má buď pozitivní, nebo negativní význam. [19] Ten negativní je bohužel spojen se jménem českého rodáka Jána Ludvíka Hocha (1923-1991), který se přejmenoval na Ian Robert Maxwell. [20] Před vypuknutím druhé světové války z Československa utekl, bojoval ve Francii a později ve Velké Británii. Pracoval také jako zpravodajec a předpokládá se, že po válce dále

působil v MI-6. [21] V průběhu války dosáhl hodnosti kapitána a získal vyznamenání za statečnost (britský válečný kříž), které mu osobně předal generál B. L. Montgomery. Přestože působil jako poslanec v britském parlamentě a později jako podnikatel, byl obviněn ze zpronevřování finančních prostředků z penzijních fondů (okolo 440 milionů liber). Výraz maxwellian se dnes používá ve spojení s pochybnými obchodními praktikami, zneužíváním veřejných fondů a finančních podvodů.

Podívejme se ještě na několik akronym, bohemismů, které se používají v anglofonním světě, aniž by si uživatelé uvědomili jejich etymologie. **Bren gun** je označení složené z názvu dvou měst – Brno a Enfield. „Bren“ se používá dodnes, ať pro označení konkrétního typu lehkého kulometu vzor Bren, nebo i hovorově, pro jakýkoliv typ lehkého kulometu, a to díky rozšířenosti a popularitě této zbraně. S tímto názvem se i dnes setkáme v odborné literatuře, v beletrii, komiksech a filmech.

V polovině roku 1925 dostala brněnská Zbrojovka zakázku na výrobu zkušební série kulometů Praga. Po konstrukčních změnách v roce 1927 zahájeny výroba „lehkého kulometu vzor 1926“ (později „kulomet vz. 26“). Po dalších změnách dostal upravený kulomet označení ZB 30 (Z-Zbrojovka, B-Brno, 30-rok úpravy) a začal se vyvážet do Rumunska a Jugoslávie. O tento typ lehkého kulometu projevil zájem Velká Británie, která uzavřela se Zbrojovkou v roce 1933 kontrakt na jeho výrobu. Kulomet byl upraven pro střelivo ráže. 303 (7,7 mm) používané v Británii a dostal název ZGB 33 (Z-Zbrojovka, GB-Great Britain, 33-rok úpravy). Anglie zakoupila výrobní práva a zahájila ve zbrojovce v Enfieldu (Royal Small Arms Factory) licenční výrobu kulometu, který vešel do dějin pod názvem Bren (Brno-Enfield). Tento typ se později začal vyrábět také v Birminghamu, v Kanadě a byl jedním z nejrozšířenějších a nejlepších lehkých kulometů v armádách protihitlerovské koalice. Kromě Britů, Kanadánů a Australanů jím byli vyzbrojeni také naši vojáci v Africe i v Anglii. Dostal se i k partyzánům do Jugoslávie a do Bulharska. Britský typ se postupně vyráběl ve čtyřech modifikacích. Poslední byl po úpravě na střelivo 7.62 pod názvem L4A2 přijat také v NATO.

Dalším názvem, akronymem zbraně, které vzniklo také z písmena města Brna je **BESA**. Jedná se o původní název těžkého kulometu ZB 53 vzor 37. Písmena BE jsou počáteční písmena měst Brna a Enfieldu, ve kterých byly umístěny zbrojovky, a zbývající dvě písmena SA představují počáteční písmena názvu zbrojovky v Birminghamu – Small Arms Company.

V druhé polovině dvacátých let se začalo psát o víceúčelové plastické trhavině **Semtex**. Jedná se o české akronymum, které se v angličtině používá od roku 1985. Tato plastická trhavina byla vyvinuta v 50. letech dvacátého století [22] v Československu ve VCHZ Synthesia (dnes Explosia) a začala se vyrábět v 60. letech. Bohužel se neblaze zapsala do dějin lidstva. Výbušnina se jmenuje podle prvních písmen části města Pardubice SEMTín, kde je dodnes výše uvedený chemický závod umístěn, a podle prvních písmen anglického ekvivalentu pro slova výbušnina – EXplosive. [23] Na konci 80. let dvacátého století se název Semtex stal apelativem pro plastické trhaviny. [24]

Přejímky nevojenských termínů do angličtiny

Kromě výše uvedených termínů, které určitým způsobem souvisejí s vojenstvím, přejala angličtina z češtiny také mnoho nevojenských výrazů. Zmíníme se alespoň o některých z nich. Nezanedbatelný počet takovýchto výrazů se týká eponym. Byla o nich již stručná zmínka výše. Eponyma jsou vlastní jména osob, která slouží k pojmenování

věcí, zeměpisných míst, názvů podniků ap. Podíváme-li se například na názvy aut a automobilek v USA, zjistíme, že mnoho z nich je pojmenováno po zakladateli, majiteli, nebo jiné významné osobě. Například automobil Pontiac je pojmenován po slavném indiánském náčelníkovi kmene Ottawaů Pontiakovi, který byl zavražděn v roce 1769. [25] Cadillac je zase nejstarší vyráběný automobil v Detroitu, který je pojmenován na počest po „Antonie de la Mothe Cadillac“ armádním důstojníkovvi, který v roce 1701 založil Detroit. Dalším příkladem může být automobilka Chrysler. Ta je pojmenována po Walterovi P. Chryslerovi, který založil tento podnik v roce 1924. A v neposlední řadě je to automobilka Ford. Henry Ford založil Ford Motor Company v roce 1903.

Podobně, tak jako je v angličtině pojmenováno mnoho firem po svém zakladateli, tak je tomu i v češtině. Mezi taková jména, která pronikla do angličtiny a nejenom do ní, je název české automobilky Škoda. [26] Samotné slovo přeložené do angličtiny jako pity nebo shame znamená to, co v češtině – škoda. Tento název také zapříčinil, že před rokem 1989 existovalo v angličtině mnoho vtipů, které se týkaly kvality tohoto automobilu. Výslovnost a často i grafická podoba slova v angličtině byla [škoda]. Ve spojení s produkcí této automobilky pronikl do angličtiny název vozidla Octavia. [27]

Obdobně do cizích jazyků pronikl název nejstarší české firmy Jawa zabývající se výrobou motocyklů, a to už od roku 1929. Název je vlastně akronym, který se skládá z prvních písmen zakladatele firmy Františka Janečka a licence motocyklů Wanderer.

Na rozdíl od aut značky Škoda, na jejichž kvalitu existovalo v angličtině v minulosti mnoho vtipů, si motocykly značky Jawa získaly od počátku popularitu jak kvalitou, tak prodejem. Inzerce těchto motocyklů probíhala mimo jiné i v americkém pánském prestižním časopise Playboy (červenec 1968).

Dnes si už jen málokdo uvědomí, že název květiny kamélie (*Camellia Japonica*) má český původ. [28] Tato rostlina je pojmenována po brněnském misionáři Jiřím Josefu Kamelovi (21. 4. 1661 až 2. 5 1706). Kamel se narodil v Brně, studoval na Jezuitské misijní škole ve Vídni a na gymnáziu v Brně. V r. 1687 byl vyslán do Španělska, pak odcestoval do Mexika a od roku 1689 působil na Filipínách. Zkoumal účinky tamních léčivých rostlin (v Manile založil první lékárnu) a při svém působení na filipínském ostrově Luzon popsal rostlinu, která byla později podle jeho jména pojmenována. Jeho objevy na Filipínách se dostaly do povědomí Evropanů díky anglickým přírodovědcům Johnu Rayovi a Jamesi Petiverovi, s nimiž si více než 15 let brněnský botanik dopisoval.

Švédský profesor botaniky, Carl von Linné, který se narodil až po smrti Kamela, ve svém díle nejdříve květinu pojmenoval *Thea sinensis* (čínský čaj), ale už ve druhém svazku *Species Plantarum* změnil tento název na *Camellia japonica*. [29] Důvodem byla práce Raye a Petivera se kterou se Linné seznámil a okrasný keř z čeledi čajovníkovitých v roce 1753 pojmenoval na počest Kamela jeho latinizovaným příjmením *Camellia*. [30] Tento název byl postupně přejat do všech jazyků.

Dalším eponymem, které je známé v anglofonním světě, je likér Becher. [31] Název je odvozen od jména Jan Becher, který začal známý likér vyrábět už v roce 1807, a v průběhu doby se tento nápoj stal známý po celém světě milovníkům bylinných drinků. [32]

Jméno spisovatele Kafky [33] a jeho dílo je známé po celém kulturním světě. Adjektívum *kafkovský* a jeho anglický ekvivalent *Kafkaesque* znamená nesmyslný, hloupý, matoucí, má také význam pocitu bezvýchodnosti nebo význam paradoxní situace. Popisuje situace, se kterými se dnes a denně setkáváme i ve vojenském životě. Použití tohoto adjektiva je v angličtině poprvé zaznamenáno v roce 1947. [34]

Velmi známý je v zahraničí název pilsenského piva Pilsner Urquell. [35] Pivo je staré slovanské slovo označující „nápoj nejobyčejnější a nejrozšířenější“. [36] Urquell znamená Prazdroj, původní pramen, jiným slovem originál. Pils je zkratkou slova Pilsen, anglického názvu města Plzně.

Můžeme se také pochlubit, že název dnešní americké měny dolar byl ovlivněn češtinou. Vznikl z původního českého slova tolar. Toto historické jméno německých stříbrných mincí, se původně označovalo Joachimstaler, [37] protože se tyto mince svého času razily hlavně v Jáchymově (Joachimstal) v Čechách. Hornoněmecký ekvivalent pro tolar byl/je Thaler nebo Taler. První mince (z roku 1484) byla pojmenována joachimsthaler. Název měny se rychle rozšířil a brzy se jí začalo říkat zkráceně thalers (taler), česky tolar. V angličtině se označení ujalo v podobě slova **dollar**, který je od roku 1785 v USA používán jako oficiální platidlo. [38] Takže společný prapředek všech dnešních i dřívějších dolarů, které v průběhu pěti století pronikly v různé podobě skoro do všech koutů světa, se zrodil v Čechách.

Další slovo, které bylo přežato do angličtiny je **polka**. Tento český tanec vznikl v první polovině 18. století na Hradecku a je doloženo, že polka se v Praze poprvé tančila v roce 1831. Jméno tance je totožné s výrazem Polka (polská žena). Není to náhoda. Tanec byl takto pojmenován na počest neúspěšného povstání Poláků, trpících pod carským útlakem, proti Rusku v roce 1830. Název pronikl do většiny evropských jazyků a do angličtiny se dostal prostřednictvím němčiny a francouzštiny. Ve Spojených státech se stal tak populární, že se pod tímto jménem prodávaly různé druhy potravin, klobouky, svetry a další. V roce 1884 se v USA začala prodávat pod názvem polka dot, [39] látka s kulatými puntíky. Tato puntíková látka, která se používá k výrobě šatů, se stala součástí americké lidové tradice.

Méně známý český tanec je rejdovák, rozšířený v 40. letech 19. století. Po jeho úpravě pro salonní tanec se začal vznešeně jmenovat **redowa** a prostřednictvím francouzštiny se tento název dostal také do angličtiny. [40]

Tunelování /tunnelling, ale ne ve významu hloubení tunelů, je slovo se zápornou konotací, vztahující se k naší poměrně nedávné historii. Jeho význam převádět peníze odněkud někam jinam je znám většině současné generace. V angličtině se toto slovo objevilo v oxfordském slovníku neologismů, ale doufejme, že bude mít krátkou životnost a vymizí nejenom z anglického, ale i z českého lexikonu.

Závěr

Můžeme konstatovat, že Wilhem von Humboldt [41] vystihuje podstatu tohoto článku slovy „Tvořivým subjektem je národ, který prostřednictvím jazyka vyjadřuje svého národního ducha, svou specifickou psychiku, kulturní orientaci, a proto můžeme studiem jazyka poznávat typické vlastnosti a dokonce i úroveň příslušného národa.“ Bez kulturních znalostí daného národa, jehož jazyk se učíme, nelze studovaný jazyk zvládnout dokonale. Pokud zde hovoříme o dokonalém zvládnutí jazyka, bereme do úvahy Stanag 6001 a znalost jazyka na úrovni jazykového profilu 3,3,3,3. V tomto kontextu bychom měli mít povědomí o historickém vývoji vlastního jazyka, jazyka, který se učíme a povědomí o vzájemné interakci obou jazyků.

Současně bychom si měli být vědomi toho, že některé výrazy, které angličtina sice z češtiny přejala, zastaraly a dnes se buď nepoužívají, nebo se používají pouze zřídka anebo se používají pouze v určitém specifickém kontextu. Jedná se například o frázi „to

fight like King John of Bohemia,“ název organizace Sokol, [42] v lingvistice označení pro diakritické znaménko háček, ang. háček i haček [ha:tʃek], název léčebné metody naprapathy, [43] označení pro státní správu, která zavádí nesmyslná, absurdní nařízení kafkovský – Kafkaesque [33, 34], moldavite (vltavín) a další.

Při studiu této oblasti si musíme také být vědomi toho, že některé prameny mohou uvádět mylně slova, která se v angličtině používají, ale nemají český původ. Vznikla jinde a do angličtiny přešla jinou cestou než autoři těchto pramenů tvrdí. Z mnoha jmenujme například slova šavle, hokus pokus, slivovice, car, vampýr a gherkin. [44]

Poznámky k textu:

- [1] **Dragouni** byli české jízdní vojsko, jezdili na koni. Jejich pojmenování mohlo vzniknout z fr. *dragon*, které mělo význam „vojenský odznak, standarta“. Ale původně znamenalo „drak“, pocházelo z lat. *draco*. Mnohé francouzské jízdní oddíly totiž měli v 16. století na praporci jakéhosi draka. (Styblík, 2006); Název **hulán** byl do rakouské armády přejat z pol. *ulan*. Polští *ulani* jezdili na koních, měli pestřejší uniformu a zdokonalené kopí, jehož původ se spojuje s mongol. *ulan* ve významu „červený“. Uvádí se, že mongolská jízda měla červené kabáty, nebo jde o město, viz např. jméno hlavního mongolského města *Ulánbátar*, z něhož přeneseně vznikl význam „stráž městské brány“ a z toho pak „voják mongolské jízdy“. (Styblík, 2006); **Kyrysar** neboli *kyrysník* byl jízdní voják obrněný *kyrysem*, tj. plátovým ochranným oděním kryjícím prsa a někdy i záda. Slovo *kyrys* ve významu „brnění“ jsme přejali z němčiny, tam přišlo z francouzštiny. Původ je v latinském *corium* [kórijum], kůže. Slovo *kyrys* je etymologicky příbuzné se slovem *kůže*. Brnění bylo totiž původně z kůže, nikoli z kovu. (Styblík, 2006); **platněř** - řemeslník, který vyráběl pláty na brnění; **tambor** - vojenský bubeník.
- [2] **Šifra** - původní arabský název *sifr* (prázdný) ve významu nula byl přejat do evropských jazyků jako *cifer*, a také jako *zero*. Český výraz pro nulu je z latinského *nullus* (žádný).
- [3] „Major L. Chaloupský (ret.), however, who joined the Air Force in 1946 was of greater assistance. Whilst he did not recall any English slang expressions, he did confirm that English words such as ‘*kokpit, kokpit drill, brífink, debriefing, redžiment,*’ had been in regular use and that all these expressions had been officially included in preflight briefings. In the 1960’s they were also using the word ‘*seržant*’ (sergeant) albeit, as with most of the loans, written in Czech.“ (Chaloupský, 2005) V mnoha dnešních odborných publikacích je mylně uváděno, že tyto slova byla přejata do češtiny až po r. 1989.
- [4] **Revolver** má otáčecí bubínek. Slovo je z anglického *revolver* s významem „otáčecí“, od lat. *revolvere* = otáčet (Styblík, 2006); **Torpédo** je střela s vlastním pohonem. Z lat. *torpedo*, ztrnulost. **Tank** - původní význam byl pouze nádrž, cisterna. V průběhu první světové války se slovo *tank* použilo jako krycí název pro výrobu prvních obrněných vozidel tohoto typu. Zámysl byl přesvědčit německou rozvědku o tom, že v továrně se vyrábí pouze nádrže. První prototyp tanku byl vyroben v roce 1915 a byl pojmenován Little Willie. Prvním vyráběným vozidlem se už začalo říkat Big Willie, ale oficiální označení bylo Mark I.
- [5] **Maršál**. Při překladu tohoto slova z jiných jazyků je nutná opatrnost. Ve francouzštině se toto slovo také používá pro označení podkováře. Při překladech se z angličtiny se musí brát do úvahy kontext, protože i zde má toto slovo více významů. Např. informace, že v letadlech jsou přítomni (letečtí/létající) maršálové, kteří se starají nejenom o bezpečnost cestujících, ale také samotná letadla hlídají, je matoucí. V tomto případě se jedná o téměř školní ukázkou nesprávného překladu. *Marshal* sice v některých armádách znamená vojenskou hodnost, ale v tomto případě se podle kontextu jedná o policejního důstojníka, strážce nebo ochranku (*air-sky marsal*).
- [6] O pojmenování nebeských těles a útvarů na těchto objektech rozhoduje Mezinárodní astronomická unie (IAU).
- [7] V dubnu 2013 došlo v městečku West k výbuchu v továrně na hnojivo. Zpráva o tom obléta doslova celý svět. Zemřelo 15 lidí, byly stovky zraněných, 50-70 zničených domů, byla rozbítá okna v okruhu zhruba 16 km. Městečko má asi 3000 obyvatel, tři čtvrtiny jsou českého původu, z nich většina je z Valašska. Zdroj: *Novinky.cz*.
- [8] **Koláč**, původně pečivo velkých rozměrů podoby kola, ve středu prázdné (tedy jako ohromný preclík); pečivo obřadové (obětní pokrm bohům), pro štěstí (kolo je symbolem štěstí). Toto slovo, na rozdíl od mnoha dalších, se v angličtině dodnes udrželo, i když původní motivovanost tohoto slova postupně zaniká. Pod názvem kolace/kolache/kolaches se mohou skrývat různé tvary a někdy i masem plněné pečivo.

- [9] V posledních letech života Jana Lucemburského postihla oční choroba, kvůli které v roce 1339 oslepl, a jeho účast v bitvě u Kresčaku (fr. Crécy) 26. srpna 1346, kde bojoval na straně Francouzů, zamekla spíš dobrovolnou smrt. Nechal svého koně upoutat mezi koně svých dvou rytířů, kteří ho zavedli do nejprudší bitevní vřavy. Jeho smrt bývá proto považována za jakousi nepřímou, ba přímo vznešenou formu sebevraždy. Vzhledem k Janově vztahu k českým poddaným, kdy se spíše báli jeho příjezdu, protože bude následovat výběr daní, jsou zvláštní poslední slova, která jsou mu připisována: „*Toho Boh dá nebude, aby český král z boje utkal.*“ V bitvě, kterou lze považovat za první velkou bitvu stoleté války, zemřel ve stejný den jako o téměř sedmdesát let dříve jiný velký český král Přemysl Otakar II. Janovi se podařilo rozšířit území království a dal titulu českého krále velký mezinárodní lesk.
- [10] **Utrakvisté**, kališníci. Utrakvismus je původem z latinského *sub utraque specie*, pod obojím způsobem.
- [11] **Houfnice**. Některé prameny uvádějí, že původ slova je odvozen od toho, že se střílelo do houfu.
- [12] **Kalk** je lexikální jednotka utvořená z domácích prvků přesným překladem slovotvorných částí cizích slov (mrakodrap - skyscraper, strojevedoucí - maschinenfuhrer).
- [13] Ottův slovník naučný uvádí: **Čepobití**, čeporaz, rus. *večernjaja*, franc. *retraite*, ital. *ritarata*, něm. *Zapfenstreich*, ve vojscích večerní bubnování na ukončení denní práce a na uložení vojínů ke spaní. Výraz č. pokládán za pouhý překlad z němčiny a nahrazován slovy večerka vojenská, čímž nabývá platnosti i pro troubení k stejnému účelu. Po č. žádnému prostému vojínovi mimo výkon služební a mimo zvláštní povolení není volno dlíti mimo místnost, kde bydlí. (str. 590)
- [14] Hononymní slovo **tattoo**, jehož prvotní podoba byla *tattoo*, ve významu tetování, bylo zavedeno do angličtiny z polynéštiny (1769) kapitánem J. Cookem. Ve významu indický poník bylo přejato do angličtiny z hindštiny (1784).
- [15] Od slova **robot**a je odvozen například slovenský *robotník* nebo ruský *рабоѳи*.
- [16] Podle vlastního svědectví Karla Čapka byl původcem bratr Josef, na kterého se autor RUR obrátil o radu, jak nazvat umělé lidi v dramatu. Měl už pro ně sice název – laboři – ten se mu však zdál příliš vyumělkovaný. Anž přerušil malování, zabručel Josef, sedící za štaflemi s rozpracovaným plátnem: „Tak jim říkej roboti...“. A nové slovo bylo na světě. (Souček, 1981.)
- [17] **Military robotics**. The application of the science of robotics to military uses, such as remotely piloted vehicles, automated ammunition and supply handling, and the like. *Oxford Dictionary of the US Military*. Dostupné na <http://www.answers.com/topic/military-robotics>.
- [18] **Botnet** napadá web kamery, satelitní přijímače, modemy aj. Byl odhalen v rámci projektu CYBER, který vychází z Koncepce obranného aplikovaného výzkumu a vývoje do roku 2015 MO ČR.
- [19] Termín **pozitivní** se ve vědeckém světě vztahuje ke skotskému fyzikovi James Clerk Maxwell (1831-1879) a jeho elektromagnetické teorii.
- [20] J. L. Hoch, Robert Maxwell, zemřel za dosud nevyjasněných událostí.
- [21] Existují ale teorie, podle kterých Maxwell spolupracoval s izraelským Mossadem a ten ho zavraždil, protože Maxwell tuto organizaci vydíral. Jiné prameny zase obviňují z vraždy KGB. Druhá pitva odhalila nejméně 13 podlitin a zranění, byla uskutečněna v Izraeli před oficiálním státním pohřbem, kterého se Maxwellovi dostalo. (Smrčka, 2010)
- [22] Jiné zdroje uvádějí jako rok vynálezu Semtexu 1966 a za jeho vynálezce Stanislava Breberu.
- [23] Dr. John Ayto uvádí také možnost prefixu EX odvozeninou ze slova export.
- [24] Semtex se používal se jako komerční trhovina při demolicích a pro vojenské účely. Je známý pro svou popularitu mezi teroristy kvůli své špatné zjistitelnosti a byl jimi použit na Blízkém východě a v Severním Irsku. V roce 1988 zhruba 400 gramů Semtexu zničilo letadlo společnosti Pan American nad městečkem Lockerbie. V roce 1981 byl zakázán jeho export do rizikových oblastí a vyvážel se jen do zemí Varšavské smlouvy. V roce 1989 byl vývoz Semtexu zcela zakázán.
- [25] Přesné datum narození indiánského náčelníka Pontiaka není známo. Předpokládá se rok 1720. Po porážce Francouzů vedl Pontiac v letech 1763 až 1766 povstání proti Britům kterému se říká Pontiakovo povstání. Podařilo se mu srovnat se zemí všechny britské pevnosti v pohraničních oblastech, s výjimkou Detroitu a Pittu.
- [26] Emil Škoda byl majitel firmy, slévárny a strojírny v Plzni od roku 1869. Firma se později pojmenovala na Škodovy závody. Po roce 1899 orientovala na výrobu zbraní. Po vzniku Československa v roce 1918 začala vyrábět lokomotivy, letadla, lodě a v roce 1925 také automobily. To, když se spojila s továrnou značky Laurin & Klement.
- [27] Automobil Oktávie nebyl pojmenován po ženě, ale byl to v pořadí osmý model, který továrna vyrobila.
- [28] Původ jména **kamélie** se mylně připisuje kurtizáně Madelaine du Plessis. Ta měla tyto květiny v oblíbenosti, často je nosila, a proto měla přezdívku dáma s kaméliemi. Alexandr Dumas mladší, který byl paní du Plessis inspirován, napsal v roce 1851 román „Dáma s kaméliemi“. Jméno Madelaine du Plessis změnil na Margueritu Gautier.

- [29] Camellia. Protože rostlina pochází z Japonska má analogicky druhové jméno japonica.
- [30] Latinská abeceda nemá písmeno K.
- [31] V současnosti patří podnik společnosti Pernod Ricard.
- [32] V souvislosti s tímto líkěrem je lingvisticky zajímavé akronymum *beton*, které označuje *becherovku* smíchanou s *tonikem*.
- [33] Franz Kafka (3. července 1883, Praha až 3. června 1924, Kierling u Klosterneuburgu) je autorem románů a příběhů, které vystihují pocit odcizení, zoufalství a bezvýchodnosti. Připisuje se mu vynález první bezpečnostní helmy pro civilisty, a to z doby, kdy pracoval pro Českou dělnickou úrazovou pojišťovnu. Význam slova kafeína v češtině má poněkud odlišný význam. Vystihuje ironii, absurditu, tragičnost.
- [34] Ještě před prvním použitím tohoto slova je v angličtině zaznamenáno v roce 1936 použití samotného jména Kafka: „This is the perfect Kafka situation.“
- [35] První pivo bylo uvařeno v Plzni 5. října 1842.
- [36] V roce 1357 svatý Václav, patron země české, byl údajně přidělen jako patron sladovníkům a pivovarníkům Karlem IV. Ústředním motivem cechovního odznaku sladovníků královského města Prahy je svatý Václav se zbrojí.
- [37] Joachimstaler znamená v doslovném překladu Jáchymovčan.
- [38] V roce 1784 podal Thomas Jefferson návrh, aby dolar byl oficiální název, a zároveň měnou ve Spojených státech. Do této doby se stále používala anglická libra.
- [39] Dot znamená v angličtině tečku nebo také puntík.
- [40] Tento upravený tanec se tancoval v 3/4 taktu, tempem volnějším než původní rejdrovák. S názvem Redowa složil Karel Link salonní čtverylku o pěti figurách. Oba tance, *polka* a *redowa*, se někdy mylně považovaly za stejný tanec.
- [41] Wilhelm von Humboldt (1767-1835), filolog, diplomat, velvyslanec v Římě, Vídni, Londýně, ministr školství.
- [42] První doložená zmínka v anglickém textu je v „Bohemia“ od W. S. Monroa, zatím poslední v Chicagských novinách v 1978. He is a kind of Sokol – člověk, který se udržuje v kondici, rázná osoba.
- [43] Léčebná metoda **naprapathy**. Tento název pochází z českého slova napravit.
- [44] Slovo *sabre*, které v angličtině znamená **šavle** má původ v polštině jako *szabla*. Odtud se slovo dostalo do němčiny v podobě *sabel*, počátkem 17. století se slovo dostává do francouzštiny a v podobě *sabre* je přejímáno do angličtiny. **Hokus pokus**. Fráze *hocus pocas* se v angličtině začala používat v první polovině 17. století k označení osob, které předváděly triky a kouzla. Později, už v pozměněné podobě, používali frázi *hocus pocas* kouzelníci, aby zapůsobili na obecenstvo. První písemná zmínka o této frázi se datuje z roku 1774. Původní latinská fráze zněla *hax pax max Deus adimax*. Anglické slovo *hoax* pravděpodobně vzniklo jako zkrácená verze první části fráze *hocus*. *Mass Hoc est corpus meum* (this is my body). Titul **car**. Původní latinské slovo *Caesar* se dostává do praslovanštiny v podobě *tsěsari*. To se vyvinulo do srbochorvatského, bulharského a ruského slova *tsar* a odtud se dostává do angličtiny. V americké variantě angličtiny se setkáváme také s *psanou* podobou *czar*. V němčině dostalo slovo podobu *kaiser*. **Vampyr**. Slovo *ubyr* ve významu *vampír* se dostává z *kazaštiny* do *ruštiny* jako *upyr*. Odtud putuje do *maďarštiny* jako *vampír* a do angličtiny se dostává buď přes francouzskou podobu slova *vampire*, nebo německou podobu slova *vampir*. Slovo **gherkin** má pravděpodobně původ v perském *angūr*, dostává se do *řečtiny* jako *ágouros*, kde změnilo ve středověku podobu na *angoúrión*, dostává se do *polštiny* jako *ogórek*, odtud přes *litevštinu* jako *agurkas* do *holandštiny*. Zde přejímá podobu *gurkkijn* a postupně proniká do angličtiny.

Bibliografie:

- AYTO, J. *Twentieth Century Words*. Oxford: OUP (Oxford University Press), 1999.
- BAUER, A. *Čeština na dlani*. Olomouc: Rubico, 2000.
- BEYER, R. *The Greatest War Stories Never Told*. HarperCollins Publishers, 2005.
- BOZDĚCHOVÁ, I. Vliv angličtiny na češtinu. In *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997.
- BURKE, P. *Jazyky a společenství v rané novověké Evropě*. Knižnice Dějin a současnosti, 2011.
- ČERNÝ, J. - HOLEŠ J. *Sémiotika*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-832-5.
- EISNER, P. *Chrám a tvrz*. Praha: SNP, 1983.
- FILÍPEČ, J. - ČERMÁK F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
- FUNK, W. *Word Origins*. New York: Bell Publishing Copany, 1978.
- HUGHES, G. *A History of English Words*. Blackwell Publishing Ltd., 2003.
- ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: nakladatelství ISV, 1996.

- CHALOUPSKÝ, L. *A Sociolinguistic Interpretation of Military Slang and Vernacular Expressions*. Brno: FF MU, 2005.
- CHALOUPSKÝ, L. Problematika překladu vojenských hodností. *Vojenské rozhledy*, 2012, roč. 21 (53), č. 3, s. 89-105, ISSN 1210-3292.
- KLŮNA, J. - HRUBÝ, V. *Technika a vojenství včera, dnes a zítra*. Praha: Naše vojsko 1989.
- LUTTERER, I. - KROPÁČEK, L. - HUŇÁČEK, V. *Původ zeměpisných jmen*. Praha: Mladá fronta, 1976.
- LUTTERER, I. - ŠRÁMEK, R. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2006.
- MARVAN, J. *Brána jazykem otvíraná*. Praha: Academia, 2004.
- MENCKEN, H. L. *The American Language*. New York: Alfred A. Knopf, 1937.
- PEPRNÍK, J. *English Lexicology*. Olomouc: FF, Univerzita Palackého, 2001.
- PYLES, T. *The Origin & Development of the English Language*. Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1971.
- RIVKIN, S. - SUTHERLAND, F. *The Making of a Name*. Oxford: OUP, 2004.
- SMRČKA, L. *Rodinné finance: Ekonomická krize a krach optimismu*. Praha: C. H. Beck, 2010.
- SOUČEK, L. *Obrazový opravňt obecně oblíbených omylů*. Praha: Práce, 1981.
- STYBLÍK, V. *Tajemství slov*. Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2006.
- SVOBODOVÁ, D. *Průvodce českou slovní zásobou*. Vade Mecum Bohemiae, s.r.o., 2006.
- ŠADA, M. - DURDÍK, J. - HOLUB, O. - KARLICKÝ, V. - NĚMEČEK, V. *Umlčené zbraně*. Praha: Naše vojsko, 1966.
- ŠLOSAR, D. - VEČERKA, R. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Praha: FF UJEP, SPN, 1979.
- ŠUMBEROVÁ, V. Česká slova, která dobyla svět. *MF Dnes*, 26. 1. 2006.
- TAYLOR, A. M. *The Language of World War II*. New York: H.W. Wilson Company, 1944.
- TYNDALL, B. G. - SHI E. D. *Dějiny Spojených států amerických*. Praha: Lidové noviny, 2000.
- URBANOVÁ, L. - VEČERKA, R. a kol. *Uvedení do etymologie*. Praha: Lidové noviny, 2006.
- WEIR, William. *50 Weapons That Changed Warfare*. The Career Press, Inc., 2005.
- WELLS Diana. *100 Flowers and How They Got their Names*. Algonquin Books, 1997.
- ZAMAROVSKÝ V. *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha: Mladá fronta, 1982.

Slovníky:

- ALMOND, J. *Dictionary of Word Origins*. Carol Publishing Group, 1996.
- AZOR, J. *Dictionary of Word Origins*. New York: Arcade 1993.
- BARNHART, R. K. *Dictionary of Etymology*. Chambers, 2005.
- BOWYER, R. *Dictionary of Military Terms*. Second Edition. London: Peter Collin Publishing, 2002, 250 str., ISBN 1-903856-20-5.
- HAIŠ, K. - HODEK, B. *Velký anglicko-český slovník*. Praha: Academia, 1985.
- HAVRÁNEK, B. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1989.
- HOLUB, J. - KOPEČNÝ, F. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952.
- CHALOUPKA, O. *Přruční slovník české literatury*. Brno: Centa, spol s.r.o., 2005.
- MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia, 1971.
- Army and Air Force Technical Dictionary*. MNO-studijní skupina. Londýn: Evans Brothers Limited 1942.
- Essential Dictionary of the U.S. Military*. Oxford: OUP, 2001
- Manuál lexikografie*. Kolektiv autorů. Praha: H&H, 1995.
- Nová slova v češtině*. Kolektiv autorů, Praha: Academia, 1998.
- Ottův slovník naučný*. Praha: J. Otto, 1888-1909.
- Oxford English Dictionary*. Oxford: OUP, 2004.

Časopisy:

Newsweek, 20 červenec 1942, 5 říjen 1942.

Internetové zdroje:

- <http://cs.wikipedia.org>;
<http://portal.env.cz/kalendar/detail.php?zaznam=298>;
<http://www.prazdroj.cz/cz/o-pivu/historie-piva>; http://www.rozhlas.cz/toulky/vysila_praha/_zprava/149419;
<http://vtm.e15.cz/ceska-jmena-ve-vesmiru> (Petr Kubala).